

MAGYAR IRÓI FELELŐSSÉG

Irta: TAMÁS ALADÁR

1.

A magyar írók nem könnyű, külső és belső számonkérésektől zaklatot életében a *hivatás* kérdése mindig olyan fogalmat jelentett, amit csak egy lépés választott el az *elhivatottságtól*. Más dolog, hogy ezt az egy lépést a magyar írók tulnyomó többsége sohasem tette meg, illetve a megtett lépések rendszerint ellenkező irányba vezettek. Mégis, ez a nyugtalanító közelség olyan izzó légkört teremtett, amely nem engedte meg, hogy irodalmi jelszavak alatt virágoskerteket ápoljanak; a megbecsülés kötelezettségeket is hordozott magában, amelyeknek látszólag vagy valójában, de a közönség felé mindenképpen eleget kellett tenni.

Messze vinne annak kibogozása, hogy miképpen függött és függ ez össze a szabadság kérdésével. A szabadsággal, amely tulajdonképpen Magyarországon még soha nem virulhatott ki a maga teljességében s amelyért a beleszerelmesedett fanatikuskok életükkel fizettek. Szent István idejében éppugy, mint 1848-ban vagy 1932-ben. Volt ebben valami sorsszerűség. Amikor a népmilliók dübörgő nyugtalanságából morajlott fel a szabadság iránti vágy, amikor recsegve-ropogva feszültek a visszatartó gátak, rendszerint idegen vitorlák fogták fel a magyar pusztákról nekirugaszkodó szelet. Akkor rendszerint sietve összehangolták a szabadságot a renddel, a tekintéllyel és addig adagolták nagy elővigyázatossággal, amíg a furcsa együttesből csak a rend és a tekintély maradt meg. A néphomra törölhette a száját.

Talán ebből a körülményből ered, hogy a magyar író szava mindig sokat jelentett, működése mindig túlnőtt az irodalom keretein és még ennek a működésnek hangjával is a nemzet felé fordult, nemzeti ügy volt. Láthatatlan terhet cipelt a magyar író: a szabadságot vitte magával néma népe között és néha még maga előtt is rejtetten. Tinódi Sebestyén lantostól kezdve mindmáig hivatás és sors a magyar írókérdése, aminek vállalásában nem egyforma buzgalommal serénykednek íróink, de ez nem csökkenti, inkább növeli a kijelölt hivatás súlyát.

Valamikor hajlandó voltam azt hinni, hogy csak a magyar élet más milyensége, a külfölditől való eltérése hozta létre az íróknak az irodalom keretein való túlnövését. Ugy képzeltem, hogy más népnél mintha szabályos kockákat illesztenének egymásra, úgy növekszik az irodalom, az irodalmi élet. Eppen ezért nagy meglepetéssel hallgattam, mikor egyszer Bukarestben, — vagy jó tizenöt évvel ezelőtt, — Marcel Jancu, a híres román expresszionista festő, izgatottan ujságolta, hogy „Bárbu, a parasztköltő is velünk van, az ósdiak ellen...” Uj volt számomra a hév és a lelkesedés, amely megsejtette velem a csak homályosan ismert írói feladatvállalás célját. Ugyanez az öröm és hév csendült ki nemrégiben Tristan Tzara szavaiból, amikor közölte velem, hogy Duhamel, aki „egyáltalában

nincs velük“, csatlakozott a csehszlovák eseményeket követő írói állásfoglaláshoz.

Ha nem is tudom és talán soha nem is fogom tudni ugy ezeket átérezni, mint a magyar írói hivatást és felelősséget, világos előttem már, hogy külföldön sem gyűjteményes kiadások egymásra halmozása jelenti az irodalmat, irodalmi életet, hanem az írónak és alkotásának összeforrása népe életében, népe képviselőjében.

2.

A mai sulyos, nagy elesettségben, mint labancmentő szándékaiban Rákócziira emlékeztető időben megnőtt az írói felelősség, megnőtt az írói hivatás jelentősége. A szabadság és a rend örökös kavargásában, mint annyszor, most is a rend van felül a magyar életben. Rend, amelynek láttán azonban méltán töltheti el az aggódó lelket kétség és töprengés.

Hogyne tölténé hát el aggodás és féltés a szabadságra és függetlenségre olyannyira féltő gonddal ügyelő magyar írói lelkiismeretet. De vajjon csakugyan eltölti-e? A szabadság, amely lobog és remeg a magyar föld fölött, mint a délibáb a Hortobágy fölött s amelyet mindenki éppen úgy lát és magyaráz, mint ahogyan a délibáb tükröződésében is hol gulyát, hol tengert lát a vágyó szem, — ez a szabadság. régi recept szerint, sokat van az ajkakon, de keveset a szivben. És sok helyütt, ahol meg is bizsergetti a sziv tájékát, okosan elaltatják a vele ébredező gondolatokat. Nem olyan olyan járnak. Félökök, féligazságok könnyen kielégítik ma az elméket, amelyek pedig határtalanul büszkék az írói bizonyítás megdönthetetlenségére. Vallószinű, hogy ezek az írói keblek is gyorsabban vernek a felemelő pillanatokban, de vajjon hány számára jelent többet a szabadság lobogó zászlóknál, áhitattal éneklő tömegeknél?

Fiatal regényíró járt kint Párizsban Pestről. Próbállkozó beszélgetésünk nehezen hidalta át a különböző módon eltöltött éveket. Ugy kerülgettük ezt a kérdést, mint paripa a helyet, ahol valamikor lélegzetelállítót botlott. Az utolsó napokban tárulkozott csak ki egészen.

— Nem irtam le én, barátom egy sort sem, ahogyan szerettem volna, — mondta csüggedten.

Ez az író tudta, mi a szabadság. Nem szaválás, nem ökölmutogatás, amiben csodálatosan egyetértenek ma nálunk.

Van azonban valami, amiben már nem értenek egyet és erről aztán annál kevesebb szó esik. Ami miatt ezer esztendő óta folyik a néma, elkeseredett küzdelem a simára egyengetett felület mögött. Amiért szenvedtek és vesztek a magyarság legjobbjai Petőfi előtt éppugy, mint Petőfi után és ma talán leginkább. Lehet, hogy őszintén csodálkozna a magyar népet talán őszintén szeretők, de érte édeskeveset tevők serege, ha megtudná, hogy itt megint csak a szabadságról van szó.

Nyílt és megmásíthatatlan dolog ez: a magyar nép mindig készen állott ennek a legfőbb jónak befogadására és nem rettent vissza az érte járó áldozattól. Az íróknak azonban gyakran évszázadokra volt szükségük, míg megértettek egy-egy ilyen fellobogást. Ha Dózsa Györgyről születnek is ma már költemények, a mai idők dózsáit sokkal körültekintőbb módon tagadják meg, mint öt évszázad előtti bálványukat.

Igy lángolnak és lelkesednek a megfoghatatlan, ködös alakzatu szabadságért is, de hányan torpannak meg és oldalognak el, amikor szembe-

kerülnek husból és vérből való alakjával. Avval, amely a parasztok és munkások előtt végleg ledönti a sorompót, amely elzárja őket az élettől, a saját maguk számára való munkától és alkotástól, saját sorsuk fölött való rendelkezéstől.

Megtorpannak és eloldalognak. Vagy mert nem ismerik fel az élet-rekelt alakban ködbe burkolt, lepellel borított eszményképüket, vagy mert — nagyon is felismerik. A dicsőséges meneküléstről ügyes rendezők gondoskodnak és a porondon megjelennek a figyelem elterelését célzó alakzatok.

Ugyanez az író mondta nekem a zsidókérdésről beszélve:

— A zsidórendelet ötvenezer megüresedő íróasztalt jelent...

Hogy egész pontosan ezt jelentette-e a zsidórendelet vagy sem, azt nem tudom. De azt határozottan tudom, hogy egymillió kisbirtok és hatszázezer munkapad kérdése nem került szóba. Már pedig Magyarország, a magyar nép jövője attól is függ, hogy egy millió földet művelő paraszt magának termeljen a földön, amelyet megművelt, hatszázezer ipari munkás a saját élete megjavításáért dolgozzon munkapadjánál! A szabadságot súlyos szárnyacsattogatással röpitették ezekben az időkben Magyarországon fölött, de erről a kérdéstről ugyan, mikor esett komolyan szó?

A magyar írók lelkiismerete ezekben az időkben ragyogóan kiállta a próbát, de fiatal írónké, — akiről pedig tudjuk, hogy igaz vallójából szereti a magyar népet, — megdöbbenően néma maradt.

A megtévesztő játék célja felől pedig nem lehetett kétség. Mint a sanda mészáros, a zsidórendelet az ötvenezer íróasztalra sujtott, hogy aztán az egymillió parasztot és hatszázezer munkást találja. El is találta. Emelt-e vajjon valaki érdekükben szót ezekben a hangos napokban? Nem. Rendnek kell lenni, a szabadság majd jöhet azután.

3.

A napokban egyik pesti folyóiratban cikk jelent meg olyan íróról, aki világnézetét aszerint változtatja, hogy kivel beszél. Az író nem volt nevén nevezve, de mindenki ráismerni vélt benne jőnevű fiatal írónkra és a párizsi magyar írók között parázs vita indult meg a cikk jogosultságáról, tartalmának igazságáról.

El fejtegetés keretében nem érdekel, hogy az álnéven megjelent cikknek igaza volt-e vagy sem, avval sem törődöm, hogy a cikkírónak volt-e joga bárkivel szemben is felvetni ezt a nem könnyű kérdést, amelyben ha szigorú vizsgálatot tartanánk, vajmi kevesen állnának ki a próbát... Felhozom, mint a főkérdésnek mellékutak zezugaiban tévelygő holt ágát, ami azonban elvetélt jelentkezési formájánál fogva talán még ékeesebb bizonyítéka, hogy mennyire probléma a magyar írói felelősség, mennyire helytállásra kötelez a hivatás.

Az író nézeteiért kétségtelenül elsősorban műveivel áll helyt. Személye és hivatása megítélésénél ez a döntő. A művek hiányosságaiért, esetleg megnemírásukért, az írói fejlődés menetéért és bizonyos esetekben az írásmű nem egyértelmű hatásáért, ezekért már az író személyében vonható felelősségre. Az író és az alkotás tehát nem egymástól szétválasztható, külön dolgok, amelyek mindegyike saját külön életét éli. Az a felelősség, amellyel az író művével kapcsolatban kötelezve van,

nem a mű megjelenésének pillanatában kezdődik. Az író felelős személy, felelőssége következőképpen nem művével kezdődik és végződik.

Nem is igen van író, aki ne igényelne személye és alkotása számára az írói helytállás ilyen mértékét jóval túlhaladó figyelmet és méltatást. Tökéletesen rendjén való dolog. A baj csak ott kezdődik, hogy felelősség tekintetében, amellyel személyében és műveiben egyaránt tartozik azoknak, akikhez szól, rendszerint jóval elnézőbb sajátmagával szemben.

Éppen ezért mély jelentőségű eseménynek tartom a párizsi magyar írók vitáját az írói felelősség kérdéséről és a lappangva bujkáló írói lelkiismeret olyan fellobbbanásának, amelyet méltán vehetnek észre odahaza is.

Nem vagyok azon a véleményen, hogy az író szeszélyes vagy esetleg könnyen félremagyarázható magánbeszélgetése során lakatot tegyen a szájára. Néha egymásnak látszólag ellentmondó véleménykifejtései éppúgy hozzájárulhatnak írói fejlődéséhez, mint rendszeres tanulmányai. Éppen ezért el kell ítélnem fentemlített folyóirat cikkét, amelynek rossz-hiszeműségét erősen alátámasztja a körülmény, hogy írója sem magát, sem a kipécézett írot nem merte megnevezni. De ugyanakkor vallom, hogy az író teljes felelősséggel tartozik, nemcsak műveiben, hanem írói magatartásában is.

Ma, Magyarországon az igazi író különösen sokat jelent. Jelenti azt a népi szabadság felé való törekvést, amelynek konkrét követelése ma alig-alig csendül fel a múltó évek során. Ilyen időkből a nép felső rétegei különös figyelemmel tekintenek azokra az írókra, akik munkásságában a népvágyainak, törekvéseinek megérzőjét és hangot adóját látják. S ha az író vállalja ezt a szerepet, valamilyen iratlan, soha lefektetett belső kapocs révén; vállalja büszkeségben, önmegbecsülésben, akkor vállalnia kell írói magatartásában is.

Semmi kétség nem él bennem az irányban, hogy az új magyar írógeneráció tulnyomó többségét őszintén és mélyen áthatja az a felelősségérzet, amelyet írónak kell éreznie népével, népe sorsával szemben. Az az irodalmi fellendülés, amelynek az utóbbi években tanui vagyunk, kétségtelen ennek a felelősségérzetnek tudatosává válásával magyarázható, amit viszont nagymértékben az a körülmény idézett elő, hogy írónk látják, a magyar nép nem tud jelenlegi életviszonyai között élni és uton van affelé, hogy ne is akarjon. Soha szebb célkitűzés nem állott magyar író előtt, hajtóerejévé válni ennek a tudatosodó folyamatnak, fáklyaként lobogni népe nem éppen legsimább útján.

Fiatal írónk minden megbecsülést kiérdemlő komolysággal és mély lelkiismerettel igyekeznek az utóbbi években megmutatni a magyar nép való helyzetét. Ez a szándékaiban és eredményeiben igen becsületes munka kétségtelenül nagyjelentőségű tett volt. Tett, amelynek konzekvenciáját első-sorban az írónak maguknak kell levonni.

Említettem, hogy Magyarországon az író szava mindig sokat jelentett és sohasem fért bele teljesen az irodalomtörténet kereteibe. Ugyanez áll a mai fiatal írókra is, akik valószínűleg maguk sem akarják, hogy alkotásaik lapok és folyóiratok hűvös hasábjain keltsenek csak visszhangot. Minden joguk meg is van erre. Ez a jog azonban, mint minden jog, egyben kötelezettség is. Írói magatartásban, írói felelősségben való kötelezettség, amely a magyar nép felemelkedésének, szabadságának és jobb sorsának ko-

nek hitvallói közé állítja őket.

S ma, amikor lehetetlen észre nem venni a magyar élet súlyos válságát, belső forrongását, kétszeresen megdöbbszentően hat, amikor hivatásukat érző íróinkat azok fele látjuk elhajlani, akik ismét rendet és tekintélyt hirdetnek a magyar dolgozók sorsának virágbaszökkentésére egyedül szükséges szabadság helyett. Jóhiszeműségüket nincs okom kétségbevonni, de fel kell hívnom figyelmüket arra a tényre, hogy nagy íróink éppen azon írói magatartásuk folyamán lettek igazi nagy írókká, amellyel máskülönben kitartottak a magyar nép többségét jelentő magyar dolgozók életérdekeit jelentő szabadság és felszabadulás kérdése mellett.

Híabavaló és meddő dolog megtörtént eseményekről más lehetőségben gondolkodni, de sehogyan sem tudom elképzelni, hogy Petőfi Sándor hajlandó lett volna csak egy sort is leírni pl. egy nemesi érdekeket védő, régi sérelmi politikát folytató folyóiratban. Ha pedig mégis ilyen lap munkatársává szegődött volna, elveve elzárta volna a költői lényében annak lehetőségét, hogy lángoló, emberi mivoltát legjobban megmutató forradalmi költeményeit valaha is megírja. Esztétikusaink egyrészének valószínűleg nagy örömet szerzett volna vele, de számomra éppen forradalmi versei azok, amelyek rendkívül mély és változó lírai verseit is egészen más színben láttatják.

És így vagyok Ady Endrével is. Emberi ingadozásain, tépelődéseim túl állandóan ott áll sziklaszilárd meggyőződése, amellyel mindenkor kiáll a hivatalos Magyarország szemben a magyar nép, a magyar dolgozók jogaiért. Ady írta le valamikor Petőfivel kapcsolatban, hogy „Petőfi nem alkuszik“ és közben arra célzott vele, hogy Ady sem alkuszik. Vajjon a mai magyar íróknak meg van-e a belső erkölcsi jogosultságuk ahhoz, hogy leírják „Ady nem alkuszik“ és közben elégtétellel érezzék, hogy ok azok, akik nem alkusznak?

Kétségtelen, hogy Ady élete tele volt belső ellentmondásokkal, ezek az ellentmondások vitték őt olyan utakra, ragadtatták olyan cselekedetekre, amelyeket később nagyon megbánt. De amikor a magyar nép érdekeiről volt szó sohasem engedte magát félrevezettetni elködsítő frázisoktól, mindig a nép és sohasem az urai oldalán volt.

Amikor Ady és Petőfi példaképét elevenítem itt fel, nem a politikusokra, hanem elsősorban, mint költőkre gondolok rájuk. Következetes és írói felelősségtől áthatott magatartásuk elsősorban költői arcuk előttünk ismert kialakulásához járult hozzá. Soha Petőfi és Ady nem válhatott volna a költői mintakép *ilyen* tökéletes alakjává, ha írói magatartásuk nem felelt volna meg annak a követelménynek, amelyet vele szemben koruk felállított.

És ez a követelmény a mai napig sem változott. A magyar nép ma is üres kezekkel, reménykedően áll a kapuk előtt, hogy beengedjék őket, — ha nem is az „alkotmány sáncaiba“, de az ország javaiban, gazdagságában való részesedéshez. Az urak akarata pedig ebben a tekintetben ma sem hajlíthatóbb, mint 1848-ban, vagy 1900-ban. A harc tehát nem új és nagyon szomorú dolog lenne, ha a ma szövevényei között az önértükre olyannyira büszke magyar írók az urak oldalán helyezkednének el. Éppen ezért nagyon fájdalmas számomra, ha egyesek ujabban az ugynevezett „harmadik utat“ igyekeznek választani. A harmadik utat, amely népies köntösben, népies jelszavak hangoztatása kísére-

tében a szabadság helyett mégis csak a tekintély felé visz és csak a zsidókérdésben hiva a gyökeres megoldásnak. Egy népszerűtlenné vált politikának új alakban való jelentkezése ez, amelynek betetőzésekor savanyuan kérdezhetik magukban a magyar írók: „Hát ezért kellett a békát lenyelünk?”

Az író felelős és ez a felelősség annyival is súlyosabb, mivel késői következményeiben jóvátehetetlen. Felelősek elsősorban jövő írói oeuvrejükért, amelynek arca, jelentősége éppen a mai súlyos időkben, a ma elfoglalt magatartásuk során és nem csekély mértékben ennek következtében alakul ki. Felelősek eddigi írói alkotásaikért is, ami kötelezően es utat mutatón áll mögöttük s amelyet ha nem tagadnak meg, csak azok sorába állhatnak, akik őszintén és félreérthetetlenül küzdenek a magyar nép felszabadulásáért.

Az író számára nincsen „harmadik út”. Minden író, aki ezt ügyeskedett választani, elhullott, jóvátehetetlenül leszorult a fórumról, ahol joga és kötelessége volt népe igazát védeni. Ez az út az írói fejlődés megállításához, a lelkiismeret elcsitításához és a felelősség megtagadásához vezet. Író számára pedig ma, ezekben a kérdésekben, különösen Magyarországon nem lehet megállás. Soha égetőbbben aktuális nem volt Petőfi verse *A XIX. század költőihöz*, mint ma, amikor a benne forrongó írói feladatvállalás kötelezettségének kérdését kilenc évtized súlyosbitja.

SÁNDOR BIRÓ, SÁNDOR BÁRÓ

Írta: KÖVES MIKLÓS

A délidő alatt helyel-közzel még érezni lehetett szellőnek leheletét, a Darkó Károlyék háza megett kötelen száradó gyerekingek meg-meglibbentek tőle és a Pálos-uca egymásbaborult lombjai halk fejbólintásokkal felelgettek nekik: igen-nem, igen-nem...

Elmaradt ez is.

Még a madarak is elaludtak, gondolja Pál András, a nemrégii fuvaros aki Czakó Sándor „kuriája” felé tartva, e lombok sötétjében halad el és olyan némaságot észlel, hogy már kicsit borzongva néz fel a feje fölé... Csak az apró rovarkák szállonganak még az ágak közt, a bolygó pihécskék...

Jobbra fenn, egy dombi ház kicsi öreg ajtaján egy horihorgas vénember jött ki, hogy megnézzé: hova indult, mit keres erre ez az Andris, ezen a dolgos forró napon? Nem nehéz kitalálni: Czakó Sándor urhoz megy, a holnapi községi küldöncválasztás ügyében:

— Andris küldönc akar lenni...

— Kibuutt a csiga — morog Andris, a hosszú embert látván a kis ajtón kibujni.

De már ott látni a Czakó Sándor kertjeit, udvarát, udvari épületeit, kis cselédházat és — az udvar mélyén, a domb oldalába furódva — magát a nagy uriházat. A ház megett a dombi zöldön, egy kicsapott sárga lovat, egy fehéringes embert...

A másik oldalon, fennebb, a patakmosta porondos, füzes téren is túl,